

Visa om ridder Brynning

En skandinavisk *superhit*

Anne Sigrid Refsum

I vår moderne medievirkelighet er det vanskelig å forestille seg hvor mye folk må ha sunget før i tiden. Hvis vi antar at det menneskelige behovet for musikk har vært noenlunde konstant gjennom historien, må mange av de timene vi i dag fyller med strømmetjenester, radio og CD-spillere vært fylt med de klangene våre forfedre og -mødre selv kunne by på. Det instrumentet man alltid bærer med seg, den menneskelige stemmen, er naturligvis det som er mest tilgjengelig. Kunnskapen vi har om tradisjonsmusikk fra rundt omkring i verden viser at folk uten tilgang til musikkteknologi har sunget selv til arbeidet, som tidsfordriv, i glede og sorg, og til fest og underholdning. En av de mange funksjonene skillingsvisene oppfylte i sin samtid, var at de ikke bare dekket behovet for ny musikk, men de forsynte også sitt publikum med gode fortellinger. Dette kapitlet handler om en slik musikalsk fortelling: Med sine 105 strofer er visa om Ridder Brynning en roman i sangform, befolket av sympatiske personer og spekket med forviklinger og lyrisk formulert lengsel.

Visa om Ridder Brynning levde et langt liv og fylte mange forskjellige funksjoner – fra moderne romanvise i sin ungdom til pittoresk folkevise mot slutten av livet. En skillingsvise er en hybrid tekst som faller mellom musikalske, folkloristiske, og litteratur- og medievitenskapelige stoler, og det å danne seg et tydelig bilde av historien til en slik vise krever et stort spekter av tilnæringer. For å få oversikt over Ridder Brynnings innholdsrike levnetsløp, har jeg kartlagt visas utbredelse som skillingsstrykk i hele Skandinavia, og som melodi og tekst i muntlig tradisjon. I dette arbeidet har jeg gått edisjonsfilologisk og musikkvitenskapelig til verks, og disse undersøkelsene leder også inn i bok- og resepsjonshistorie. Jeg går dessuten inn i informasjonen vi har om hvordan denne visa har vært brukt, og av hvem. Hvordan endrer bruken av en slik skillingsvise seg over tid?

Sentralt i dette kapitlet står også spørsmålet om *hvorfor* en sentimental kjærlighetshistorie på 105 strofer ble publisert og solgt i mer enn 200 år, og sunget enda lenger. Skillingsviser regnes ofte for å være flyktige av natur, og blir sjangermessig gruppert sammen med nyhetsmedier og flyveblader, ment for å brukes og kastes. Visa om Ridder Brynning representerer en gruppe skillingsviser som holdt stand i noenlunde original form over lang tid og ble trykket igjen og igjen, til glede for nye og gamle sangere. Hvordan ble denne visa så populær? Og hvordan klarte den å opprettholde sin status som en av Skandinavias største *hits*? For å besvare slike spørsmål har jeg analysert teksten i lys av de samtidige litterære sjangrene som denne visa forholder seg til. Ridder Brynnings vise møtte sitt publikum med narrative motiver og språklige virkemidler kjent fra den diktningen de allerede var omgitt av, men med et moderne emosjonspreget fokus. Imidlertid vil jeg ikke påstå noe om visas popularitet uten å dokumentere den, så la oss først se på hva vi vet om utbredelsen av visa om Ridder Brynning.

Forsiden på den første utgaven av *Ridder Brynnings vise*.¹

En skandinavisk *superhit*

Den første utgaven av *En meget deylig og saare angenem historisk Viise, om en berømt Ridder, ved Navn Brynning, og en Princesse af Engeland, Kong Edwards Dotter, som begge efter hans Død komme til lykkelig Ægteskab og Regiering, efter at Ridderen havde siddet længe fangen. Alle unge Elskende til fornøylelig Erindring, Lyst og Velbehag* (heretter: *Brynning*) ble utgitt i København rundt århundreskiftet mellom 16- og 1700-tallet.² Dateringen baserer seg på at dette skillingstrykket ble sensurert og godkjent av biskop J. J. Bircherød, den samme som godkjente utgivelsen av Peder Syvs «Tohundrevisebok» som ble utgitt 1695. Den nyeste utgivelsen av *Brynning* er fra 1901, og er også

trykt i København. Gjennom sitt mer enn to hundre år lange liv på skillingsvisemarkedet hadde *Brynning* en viktig plass i sangrepertoaret i hele Skandinavia, noe som kommer tydelig fram i antallet bevarte skillingstrykk, innsamlede melodier og tekstvarianter. Samtidige kilder dokumenterer også denne populariteten: Danske W. H. F. Abrahamson (1814) omtaler *Brynning* som «den af menige Mand saa saare meget yndede, over hele Skandinavien bekjendte, og adskillige Gange trykte Vise om Hr. Brynning».³ I *Svenska Folkvisor* (1880) introduseres visa med at den «är nu en af svenska allmogens mest älskade sånger. Den har under sista århundret blifvit utgifven från nästan alla boktryckerier i riket, med mer eller mindre förändringar».⁴ *Brynning* var så utbredt i Danmark at den egnet seg som eksempel når opplysningshungrende borgere som Jørgen Hansen (1792) skulle uttale seg om kvaliteten på bøndernes litterære føde:

Nu bestaaer Bøndernes hele Læsning i Almindelighed i noget fornøftløs og hierteforervende Tøi. Naar de cengang imellemstunder læse, er det i Historien om den skønne Magelone, om Ugelspil, om Trolden og Biergmanden o. s. v., og deres Viser bestaae i den om Ridder Rød, om Hr. Brynning, og andre af samme Slags.⁵

Det materialet som er bevart fram til vår tid bekrefter disse påstandene om *Brynnings* popularitet. *Brynning* var, for å bruke et moderne uttrykk, en *superhit*. Under har jeg forsøkt å kartlegge hva slags utbredelse denne visa hadde.

Selv om *Brynning* angivelig ble utgitt av alle Sveriges boktrykkerier i løpet av 1800-tallet, er det ikke alle disse trykkene som er bevart. Arkivsituasjonen for skillingstrykk er slik i dag at det bare er mulig å få en oversikt over deler av bildet. Selv de største samlingene av skillingstrykk i Norge, Sverige og Danmark

preges av at det stadig dukker opp uregistrert materiale. Tabellen og kartet under viser derfor bare den forekomsten av trykk, melodier og håndskrifter jeg har kunnet spore opp så langt.

Vi ser her at trykkene fordeler seg fra Haderslev i Sønderjylland i sør til Tromsø i nord, og over en periode på 200 år. Der det ikke er oppgitt årstall på trykkene, har jeg gjort en antagelse basert på ortografi, opplysninger om det aktuelle trykkeriet, og trykkets utseende. Antatt trykkeår er satt i klammer.

TABELL OVER KJENTE SKILLINGSTRYKK AV *Brynning*⁶

LAND	TRYKKESTED	UTGIVER/FORHANDLER	ÅR	ARKIV
Danmark	København		[1701]	Kgl. Bibliotek (DK)
Danmark	Haderslev		1701	Kgl. Bibliotek (DK)
Danmark			[1700-tallet]	Kgl. Bibliotek (DK)
Danmark			[1700-tallet]	Kgl. Bibliotek (DK)
Danmark			[1700-tallet]	Kgl. Bibliotek (DK)
Norge	Tronhiem		1755	NTNU Universitetsbiblioteket
Sverige			[1700-tallet]	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige			[1700-tallet]	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige			[1700-tallet]	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige			[1700-tallet]	Kgl. Biblioteket (SE)
Danmark	København	L. N. Svares Efterlevsøke	[1700-tallet, sent]	Kgl. Bibliotek (DK)
Sverige	Örebro		1791	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige	Gefle	Pet. Sundquist	1801	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige	Fahlun	Pehr Ol. Axmar	1803	Uppsala Universitetsbibliotek/Kgl. Biblioteket (SE)
Danmark	København	Tilkjøbs i Heiliggeiststræde	1804	Kgl. Bibliotek (DK)
Sverige	Fahlun	Pehr Ol. Axmar	1808	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige	Carlskrona		1808	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige	Carlskrona		1809	Kgl. Biblioteket (SE)
Sverige	Fahlun	Pehr Ol. Axmar	1811	Kgl. Biblioteket (SE)
Danmark	Kjøbenhavn	Bogbinder Tribler's Enke	[1820-tallet]	NTNU Universitetsbiblioteket
Sverige	Göteborg	Sam Norberg	1827	Kgl. Biblioteket (SE)

Sverige	Fahlun	Per Ol. Axmar	1827	Kgl. Biblioteket (SE)
Danmark	Hjørring ¹	P. Konnerupske Officin	1841	Google Books
Sverige	Lund	Lundbergska	1843	Kgl. Biblioteket (SE)/ Uppsala Universitetsbibliotek
Danmark	København	Behrens Enke, Aabenraa	1850	Kgl. Bibliotek (DK)
Norge	Christiania	F. Steens Enke	[1850-tallet]	NTNU Universitetsbiblioteket
Norge	Christiania	J. P. Lorentzen	1859	Nasjonalbiblioteket
Norge	Kristiania	G. B. Strøm	[1870-tallet]	NTNU Universitetsbiblioteket
Norge	Kristiania	G. B. Strøm	[1870-tallet]	Nasjonalbiblioteket
Danmark	Kjøbenhavn	Julius Behrend (Behrends Enkes Bogtrykkeri)	1873	Kgl. Bibliotek (DK)
Sverige	Örebro		1873	Kgl. Biblioteket (SE)
Danmark	København	Julius Behrend	1876	Nasjonalbiblioteket
Norge	Tromsø	G. E. Kjeldseths Bogtrykkeri	1887	NTNU Universitetsbiblioteket
Danmark	København	Forlagsboghandelen Vingaardsgade	1891	Nasjonalbiblioteket/Kgl. Bibliotek (DK)
Danmark	København	Forlagsboghandelen Vingaardsgade	1901	Kgl. Bibliotek (DK)

Vi ser at det er en ganske jevn spredning av utgaver over tidsperioden, og at alle de tre landene er godt representert. Det er flest trykk fra 1800-tallet. Slik er det vanligvis med skillingstrykk, og det kan skyldes faktorer både på produksjonssiden og på bevaringssiden. Produksjonen av skillingstrykk økte rundt begynnelsen av 1800-tallet, og nådde sitt høydepunkt mot slutten av det århundret.⁷ Det er sannsynligvis også flere 1800-tallstrykk bevart fordi interessen for å samle folkelig kultur, inklusive samtidens mer flyktige populærkultur, var større. Vi kan også regne

---

i «En historisk Vise om den berømte Ridder, hr. Brynning og Prindsessen af England, kong Eduards Datter ...», Google Books, sett 2021-04-15. Det er bare tittelen og informasjon om årstall og sted for utgivelsen som er tilgjengelig, ikke selve trykket, og nettsiden oppgir ingen informasjon om hvor originalen befinner seg. https://books.google.no/books?id=PHOZMwEACAA-J&hl=no&source=gbs_slider_cls_metadata_9_mylibrary

med at *Brynning*, med sin omfangsrike størrelse, var mer av en investering for publikum enn kortere viser, og dermed også ble tatt bedre vare på. En utgave av *Brynning* kostet for eksempel 6 skilling i 1776, altså det samme som en hel roman.⁸

Det tidløse innholdet kan også spille en rolle. Forskere regner med at mange skillingsviser har gått tapt på tross av at de har hatt høye salgstall, fordi de skildret dagsaktuelle hendelser på samme måte som aviser gjør i moderne tid.⁹ Disse skillingstrykkene var da ikke lenger av interesse når neste spennende nyhetsviser var på markedet, og de ble kastet, brent eller brukt til å isolere vegger. *Brynning* er derimot en «historisk Viise», som først og fremst forteller en eventyrlig kjærlighetshistorie og tar for seg temaer som aldri går av moten.

Tabellen viser tydelig hvor tilfeldig det er hvilke utgaver som er bevart. Jeg har ikke funnet noen norske trykk fra perioden mellom 1755 og 1840, selv om meloditilfanget viser at den var i bruk mange steder, og vi vet at den var i salg hos Diurendahls bokhandel i Christiania på slutten av 1700-tallet (se under). Det kan også være tilfelle at det ble solgt danske trykk i Norge.

I Sverige ser det ut til å ha eksistert svært mange utgaver. Det finnes for eksempel utgaver fra både 1803, 1808 og 1811 fra samme utgiver, Pehr Ol. Axmar i Falun, og fra en ikke kjent utgiver i Carlskrona fra 1809 og 1811. Ingen av disse byene var særlig store, men disse utgiverne forholdt seg nok også til markedet på landsbygda i områdene rundt. En så lang tekst som *Brynning* er en relativt omfangsrik trykksak i forhold til andre viser, og det at utgiverne trykket den opp såpass ofte, tyder på at de hadde tilstrekkelig etterspørsel til å være villige til å ta sjansen på en slik investering. Ut fra det materialet jeg har funnet vil jeg anta at det ble utgitt mange flere utgaver av *Brynning* enn de som er bevart og tilgjengelige i dag. Dette kommer blant annet fram i de sporene vi ser etter *Brynning* i muntlig tradisjon.

«Kand synges paa sin egen behagelige Melodie»

Folkeminnesamlerne som jaktet på tekster på 1800-tallet var ikke særlig interesserte i skillingsviser og skillingstrykk, men innsamlere av folkemelodier har forsynt oss rikelig med materiale som demonstrerer enkelte visers popularitet og spredning. Sammen med utgivelsesoversikten gir kartet over melodiene et inntrykk av hvor *Brynning* har vært i bruk. De norske melodiene er samlet inn av Ludvig Lindeman, Catharinus Elling og O. M. Sandvik i tidsrommet 1850 til 1954.¹⁰ De danske er katalogisert av Niels Schiørring og strekker seg fra 1810 til 1911.¹¹ Svenske melodier har vært vanskeligere å finne, og de to som er vist på kartet er garantert ikke de eneste.¹² Jeg regner med at det finnes flere melodier i arkiver i hele Skandinavia (inklusive Finland), og vil derfor understreke at dette kartet ikke gir oss et helhetlig bilde. Likevel viser den geografiske spredningen av innsamlede melodier at *Brynning* har vært sunget over hele det skandinaviske Norden – fra Vesterålen i nord til Fyn i sør, og fra Gotland i øst og Færøyene i vest – og i en mye lengre tidsperiode enn visa ble trykket. På Færøyene er det gjort lydopptak av informanter som har brukt *Brynning* til balladedans så sent som på 1970- og 80-tallet.¹³ På disse stedene kan teksten komme fra et av trykkene som er nevnt i tabellen eller et trykk som har gått tapt, den kan være muntlig tradert sammen med melodien, eller den kan være fra en håndskrevet visebok.

Kartet viser også noen få nedskrevne tekster fra muntlig tradisjon og fra håndskrevne visebøker. Jeg har ikke lett spesielt etter slike tekstutgaver, men i og med at *Brynning* var så utbredt som trykk og sunget så mange steder, regner jeg med at det finnes mange flere slike tekster fra personlige visebøker.¹⁴ Ludvig Lindeman skrev ned en tekst på 99 strofer fra viseboka til Gulbrand Gulbrandsen Skattebomoen i Østre Slidre i 1865.

Kart over trykk (markert med blått), melodier (markert med grønt) og håndskrifter/muntlig tradisjon (markert med lilla) av Brynning i Norden.¹⁵

Lindemanforsker Øystein Gaukstad antar at denne teksten er skrevet av fra et skillingstrykk, men den er ikke identisk med noen av de skillingstrykkene jeg kjenner til.¹⁶ Skattebomoens tekst kan stamme fra et ukjent trykk, eller være formet av muntlig tradisjon. Det eneste belegget jeg hittil har funnet i Finland kommer også fra en håndskrevet visebok.¹⁷

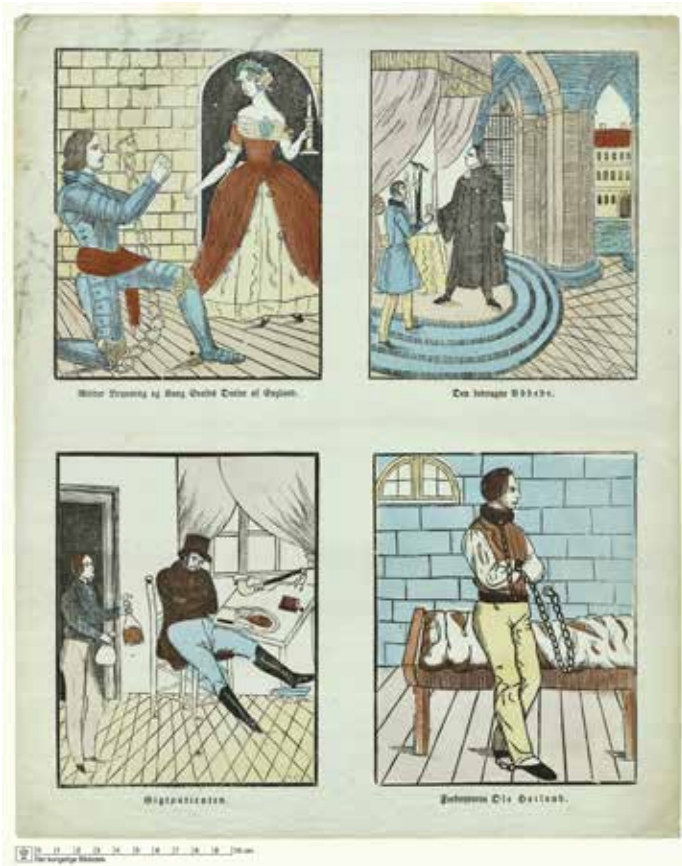
Mange skillingviser levde lange liv i rent muntlig tradisjon, nesten uavhengig av produksjonen av skillingstrykk. Dette gjelder også *Brynning*, og de ulike melodiinformantene kunne nok ha bydd på hver sine tekstvarianter hvis innsamlerne hadde vært interessert i å skrive dem ned. Jeg har dessverre

ikke sett noen norske tekstutgaver fra muntlig tradisjon, men enkeltstrofene som følger med melodinedtegnelsene tyder på at det har vært gjort variasjoner i teksten hos norske informanter.

I Sverige finnes det enkelte tekstvarianter fra muntlig tradisjon: 1880-utgaven av *Svenska Folksånger* inneholder en tekst etter «en bondhustrus sang i Upland»,¹⁸ og *Svenska visor: Gotland* inneholder en tekst som er skrevet ned i 1845.¹⁹ Jeg skal ikke gå inn på detaljene i disse tekstvariantene, men begge disse svenske tekstene har en idiomatisk enkelhet som bærer preg av muntlig tradisjon. De framstiller innholdet klarere enn det det mer oppstyltede språket i skillingstrykkene gjør, noe som antyder at de har vært i bruk uten skriftlig forelegg.

På Færøyene er det gjort flere opptak av ulike framføringer av *Brynning*, den nyeste av Martin Torgarð (født 1925), i 1983. Torgarð synger 78 strofer av visa før opptaket stanses, og har da med nesten samtlige av strofene vi kjenner fra de fullstendige skillingstrykkene. Jeg vil derfor anta at han hadde ca. 20 strofer til på repertoaret, slik at fortellingen kan avsluttes på en tilfredsstillende måte. Torgarðs tekst ligger i sitt ordforråd svært tett opptil skillingstrykket fra Behrends Enke (København) i 1850. Jeg kan ikke si sikkert at det er dette trykket som er forelegget for den færøyske teksttradisjonen av *Brynning*, men jeg regner med at det ikke dreier seg om et mye tidligere trykk.²⁰

De ulike skillingstrykkene har små variasjoner i ordforråd og setningsoppbygging, og særlig i de svenske oversettelsene er det ulike tilnærminger til den danske originalteksten. Det de fleste norske og danske trykkene har til felles er imidlertid repetisjonstegn i teksten som viser til at enkelte verselinjer gjentas og dermed fungerer som omkved. Det er to typer repetisjoner: Etter første og tredje linje, og bare etter tredje. Et mer inngående studium av melodiene ville kunne vise om dette gjenspeiler

Et kistebrev (dansk: kistebillede) med motiver fra populære viser og fortellinger, med Brynning øverst til venstre. Kistebrev ble klistret innunder kistelokk eller på veggen, og var et av få visuelle kunstuttrykk som var tilgjengelige for allmuen.²¹ Det er udatert, men bildet av Ole Høiland i fengsel tyder på at det stammer fra 1830–40-tallet.

seg i melodivariantene. Melodien fra København som er trykt av Rasmus Nyerup (1821) er et eksempel på repetisjon i første og tredje linje, men ingen av de norske eller svenske melodiene

legger opp til slike repetisjoner. De svenske trykkene har heller ikke repetisjoner i teksten. Spørsmålet om graden av allsang eller publikumsmedvirkning når *Brynning* ble framført er derfor åpent, men vi må anta at denne visa først og fremst ble sunget i sammenhenger der den allerede var kjent, og at det uansett er anakronistisk å forholde seg til et skille mellom sanger og lytter på den måten vi er vant til i vår tid.²²

Samlet sett viser dette kildematerialet at *Brynning* var på alles lepper i store deler av Norden gjennom 200 år, med særlig stor utbredelse på hele 1800-tallet. I det følgende skal vi se nærmere på hvordan *Brynning* hører til i et større litterært kretsløp og hvordan denne visa ble tatt i bruk i forskjellige sammenhenger og på forskjellige måter. Hvorfor hadde *Brynning* et så stort publikum over så lang tid?

En roman i sangform

Brynning er en kjærlighetshistorie med innslag av dramatiske scener og kristen moral, fortalt i et moderne følelsesladet språk som like fullt knytter seg tett til en folkediktningnær litterær tradisjon. Virkemidlene som er tatt i bruk i *Brynning* var, som vi vil se, godt kjent for publikum. Selve handlingen kunne vært hentet direkte ut av en av datidens folkelige prosaromaner,²³ og den gjøres tilgjengelig for lesere og sangere ved hjelp av det som for dem var kjente sjangergrep. Den første strofen introduserer for eksempel hovedpersonen på balladevis med enkle, formelpregede vers:

Der var en gang en Ridder, dertil en Riddersøn,
 som gjorde til sin Fader saa ydmyg en Bøn
 om Orlov og Forlov
 at ride hen til Øe, og fæste sig en Møe.²⁴

Som i så mange eventyr, forlater Brynning hjemmet for å søke lykken. Han «sadler Ganger graae», og i landene han reiser gjennom viser han seg å være «den gjevst' Held, som kunde gaae i Feldt». Mange kvinner forelsker seg i ham. Reisene hans fører ham til England. I England skjer det noe med Brynning: «Hans Hu saavidt omrandt, / Han tænkte da først paa, hvor det med ham vil gaae». Det er noe som plager Brynning, men vi får ikke vite hva. Isteden blir vi introdusert for prinsessen av England. Hun «havde Brynning saa kjer, som tusind Tønder Guld, / dog hemmelig i Skjul». Hun vurderer om hun skal bekjenne sine følelser i et brev, men beslutter at det ikke ville passe seg. Så blir også Brynnings problem avslørt for oss: «den Ridder ligesaa, / af Kjerlighed til hiin maa bære blegen Kind». Herr Brynning reflekterer over hvordan standsforskjellen gjør det umulig for ham å bekjenne sin kjærlighet: «Hvad skulde hun vel agte en fremmed Riddersøn? / vel andet ham give, end Døden brat til Løn?».

Imidlertid legger kongen merke til Brynnings bleke kinn. Han spør Brynning hva som er galt, og tilbyr hva som helst for at Brynning skal bli glad igjen, «uden Guldkronen fiin, og der-til Datter min». Brynning svarer at han sørger over sin far og kjæreste som er døde, og selv ønsker han bare å dø. I tillegg til prinsessen, har kongen en uekte datter med en stor medgift. Denne datteren tilbys Brynning som oppmuntring, men Brynning unnskylder seg med at han ville skamme seg over å gifte seg med en som er uektefødt. Han uttrykker seg så sterkt at han fornærmer Kongen og blir dømt til døden. Når prinsessen får vite dette, blir hun så preget at «til sengs hun derpaa gik, / og hun var næsten død».

De andre ridderne går i forbønn for Brynning, og han blir benådet og får istedet livsvarig fengsel. Så bryter det ut krig, og kongen må reise for å forsvare landet. Prinsessen, som skal regjere

i hans sted, ber om å bli betrodd nøklene til tårnet der Brynning sitter, og «agter nu at gjøre sin Fange en Kares». Hun oppsøker Brynning en time over midnatt, mens han ligger og sover, og vekker ham med disse ord:

God aften min Hr. Brynning det er mig meer end kjert
at I er i min værge, og nu min Fange her:
Hvad synes I om mig,
at jeg ved Midnatstid saa ene kommer hid?

I halvsøvne tror han at hun er et drømmesyn, og beskriver sin kjærlighet til «den deiligste Prinsesse / som Hjertet gav sit Saar først udi Kongens Gaard». Prinsessen er nødt til å dømme ham til døden for dette overtrampet, selv om hennes «Øje flød med Taarer som stridig Elv og Dam». Hun forlater tårnet, men «i Hjertet hun dog svor, / i Verden ingen Mand / uden Brynning saa brav, heller sorteste Grav». Brynning blir overlatt til seg selv, og sukker og gråter over sin skjebne.

Mens prinsessen trekker ut tiden for å unngå å henrette Brynning, kommer det bud om at England har vunnet krigen, men at kongen er død. Prinsessen er nå blitt dronning, og rikets riddere sverger sin troskap til henne. Den samme natten besøker prinsessen Brynning i tårnet igjen og erklærer sin kjærlighet til ham. Brynning tror først at hun spotter ham, men hun lover ham å være tro, og de forenes i tårer og kjærtegn. Her varierer det noe hvordan de ulike tekstvariantene framstiller møtet: De fleste viser til kyss, tårer og kjærtegn, men i trykket fra Fahlun 1808 står det at «riddaren nu njöt, sin frögd i hennes sköt». Det kan ligge en tvetydighet i at møtet foregår om natten, slik at det er åpent for tolkning hvor hjertelig og nær deres forening egentlig var.

Morgenen etter kaller hun inn rådet sitt, og ber dem om å la henne få velge sin egen ektemann. De regner med at hun

kommer til å velge en av dem, så de godtar hennes forslag. Da avslører hun at det er fangen Brynning hun vil ha, og han hentes ned fra tårnet for å bli æret, gift og kronet til konge. Visa ender med oppbyggelig kristen moral i strofe 105:

Saa fik Hr. Brynning glæde for hvert sit Suk til Gud
 fra Fangetaarn til Kronen Gud førde ham nu ud;
 saa hjælper Gud vist den
 som sætte til ham Haab, han hører deres Raab.

Man skulle tro at denne lange fortellingen, med sin stort sett internpsykologiske intrige, ville være enkel å redusere til noen få strofer som bevarte det narrative innholdet, men overraskende få av tekstvariantene er forkortet: Kun fire av trykkene er redusert til henholdsvis 70, 58 og 47 strofer.²⁵ *Brynning* var tydeligvis en fortelling som publikum foretrakk å få servert mest mulig i sin helhet. Dette har sammenheng med de andre litterære sjangrene som *Brynning* står i slektskap til.

Brynnings litterære slektstre

«Vel veed man ingen Beskeed om dens Herkomst,» skriver W. H. F. Abrahamson om *Brynning* i 1814, noe som er tilfelle med mange skilingsviser. I *Dansk Litteraturhistorie* (1983) blir *Brynning* klassifisert som «etterklangsvise», altså en vise som tilhører «Kjæmpevisens Efterklang» og er en nyere tekst inspirert av balladene.²⁶ Disse visene er kjent for å være «utvatna i innhald og gjerne sentimentale».²⁷ Dommen som felles over *Brynning* av Abrahamson er at «æmnet var saa udtværet og Visen saa uendelig lang».²⁸ Hjalmar Thurén (1919) er enig og henviser til «Ridder Brynnings fade»²⁹ tekst og trivielle melodi», som like fullt nyter «stor popularitet i dansestuen».³⁰

Både *Brynnings* sentimentalitet, eksemplifisert ved avslutningen på strofe 39: «Jeg hende ey skal see, O vee, o vee, o vee», og tekstens lengde, har sine opphav i de ulike sjangrene *Brynning* har tilhørighet til. I det følgende vil jeg vise hvordan *Brynning* som tekst står i spennet mellom romanen, lyrikken og folkediktningen – og senere hvordan trykkene typografisk sett knytter denne visa til dramasjangeren.

Iørn Piø (1969) beskriver hvordan man i Københavns gater på 1700- og 1800-tallet kunne høre de «visekællinger» og «barbenede knægte eller tøse» som gikk rundt med viser i kurver, markedsføre varene sine med klingende rop: «Her - - er nye Vii - - ser, her - - er nye Histori - - er!». ³¹ Folkloristen Rasmus Nyerup kjøpte selv et eksemplar av *Brynning* av en visekjerring i København i 1785. ³²

Uttrykket «historier» ble brukt om folkebøker, altså populærlitteratur som ble solgt sammen med skillingsstrykk. I samtiden kunne de også bli omtalt som «krøniker». Både *Brynning* og andre slike narrative viser har en tittel som refererer til dem som «en historisk vise». Først og fremst fortalte en slik tittel at visa hadde et innhold som foregikk i en historisk fortid, i motsetning til de aktuelle visene som ble markedsført som «En ny Vise». Samtidig mener jeg det er nærliggende å se på begrepet «historisk» som at det signaliserer en tilhørighet til prosafortellingene, «historiene» (folkebøkene), som den selges sammen med. ³³ Jeg kalte tidligere *Brynning* «en roman i sangform», og denne visa er ikke alene om å være en slik sjangerhybrid. Teksten i *Brynning* er en fortelling som strekker seg over mange scener og et langt tidsrom i en ubestemt historisk virkelighet og et mytisk England. Dette ser vi i andre folkebøker utgitt på samme tid (se under).

Forholdet mellom skillingsviser og folkebøker er beskrevet av blant andre Anna Katharina Richter (2009) og Östen Hed-

in (2018). Richter viser hvordan folkebøker og skillingsviser ble trykt sammen. Inne i prosafortellingene kunne det også dukke opp monologer fra en romanfigur i verseform, med melodiangielse. Det fantes også *spin off*-fortellinger og adaptasjoner av folkebøker i viseform.³⁴ Dette ser vi for eksempel i tilfellet *En herlig ny Historie om kong Edvardo af Engelland som var i en ulegelig Sygdom geraaden*³⁵ som er omtalt under, og *En ny Vise om en Ridders Søn ved Navn Alexander*.³⁶ Sistnevnte er en førstepersonsversjon i viseform av en av fortellingene i folkeboka *Syv Vise Mestre*. Begge disse visene er av romanstørrelse, henholdsvis 138 og 150 strofer lange, og demonstrerer dette på samme måte som *Brynning*, ved å avvertere «ny Historie», «historisk Vise» og «Componeret alle dem til Villie, som have Lyst til Historier» på tittelbladet. Jeg har ikke funnet noe prosaforelegg for *Brynning*, men *Brynning* ble utgitt mer eller mindre samtidig med den første danske utgaven av *En herlig ny Historie om kong Edvardo* (1696). Når vi ser *Brynning* i sammenheng med andre slike viser og det kjente repertoaret av folkebøker, ser vi at denne visa føyer seg inn blant dem i persongalleri og narrative motiver. Forskjellen er at de andre visene og folkebøkene er langt mer plottrevet enn *Brynning* er. *Action* står i fokus, og scener og dialoger tar bare opp så mye plass som er strengt nødvendig. Ved å plassere *Brynning* blant folkebok-visene overser vi visas vektlegging av den inderlige lengselen til de to hovedpersonene. Dette påfallende trekket står i tydeligere slektskap til en sanglyrisk forløper, nemlig den danske kjærlighetslyrikken fra renessansen.

Fra omtrent midten av 1500-tallet og hundre år framover, var lyriske kjærlighetsviser populære i den danske adelen, noe som er synlig i bevarte visebøker fra dette miljøet. Disse visene utgjør den eldste kjente kjærlighetslyrikk på dansk. De gikk av moten mot midten av 1600-tallet, og ble i liten grad bevart i muntlig overlevering, ifølge Elisabet Holst.³⁷ Jeg mener imidlertid at både

språklige virkemidler som formler og disse visenes narrative motiver, har hatt stor innflytelse på noen typer skillingsviser. I de lyriske kjærlighetsvisene finner vi også det sentimentale uttrykket som mange forbinder med skillingsvisene også i vår tid, et fenomen som kan betraktes som en slags *gesunkenes Kulturgut*. Dette må undersøkes nærmere, men når det gjelder *Brynning* er innflytelsen fra disse visene uansett påfallende.

De lyriske kjærlighetsvisene består i stor grad av faste formler og klisjeer, fortalt av en inderlig følende jeg-stemme.³⁸ De tre hovedfigurene i visene er mannen og kvinnen som elsker hverandre, og «klafferen», ryktesprederen, som er ute etter å ødelegge for det elskende paret. Holst ser på klafferen som en inkarnasjon av sosiale hindringer, og på den måten kan vi finne igjen klaffer-motivet i kjærlighetslyrikk også senere i litteraturhistorien.³⁹ I de ulykkelige visene seirer klafferen, i de lykkelige setter de elskende sin lit til Gud og blir forenet,⁴⁰ som vi ser i *Brynning*. Andre hovedmotiv er «skilsmissem», som her betegner den fysiske adskillelsen mellom de to elskende, uavhengig av grunnen til den, og den elskede som det eneste jeg-et har i tankene. Kombinasjonen av disse motivene fører til et fokus på melankolien ved å elske den man ikke kan få, og en vektlegging av smerten ved adskillelsen. Kun det å være sammen med sin elskede kan lege denne lidelsen, som prinsessen i *Brynning* uttrykker det: «Jeg glad har aldrig vaaren, siden jeg dig først saae». *Brynning* er for henne «al min Trøst og Glæde», uten ham finnes ingen fryd.

Omtrent en tredjedel av de bevarte lyriske kjærlighetsvisene har et kvinnelig subjekt, noe som betyr at den inderlige lengselen prinsessen formidler i jeg-form er innenfor konvensjonene for denne visesjangeren. Disse visene har også en mannsrolle som vi ser igjen i *Brynning*:

[D]en mand, som dominerer visernes hovedmass, er, ikke blot skøn, dydig, trofast og from, hans tale er tugtig og dejlig, han kan rødme og blues i den elskedes nærvær, han kan ikke tenke på eller tale om andet end kærlighed, ikke som handlende og erobrende, men som *lidende, som passiv*, som den der mærkeligt villigt overgir sig til nydelsen af elskovens «bitterhed». Kort sagt, han ligner en kvinde.⁴¹

Herr Brynnings tålmodige venting og sukk er helt i tråd med forventningene til en slik helt. Språklig og narrativt er *Brynning* altså godt forankret i velkjente populærlitterære sjangre på 17- og 1800-tallet. I tillegg var *Brynning* i bruk hos et publikum som var godt bevandret i muntlig sang- og fortellertradisjon, og visa har også en sterk tilhørighet til folkediktingen.

På et overfladisk plan følger handlingsforløpet i *Brynning* en standard eventyrstruktur: Helten forlater hjemmet for å søke lykken, han møter hindringer, han vinner prinsessen og blir reist opp til høy status. De andre hovedkarakterene er også velkjente *stock figures* for dem som kjenner den muntlige eventyrtradisjonen.⁴²

Kongen som stiller seg i veien for at helten av lavere stand ikke kan få gifte seg med kongsdatteren, er fast inventar i folkeeventyrene. I dette tilfellet heter han til og med Edvard, et navn som var kjent fra folkebøker som *Historie om Kong Edvard af Engelland, som var i en ulegelig Sygdom geraaden*, om en kongssønn som reiser til et farlig land i Orienten og lurere en dronning for å få tak i en kur mot sin fars sykdom.⁴³ Denne fortellingen gikk inn i norsk muntlig tradisjon som eventyr, og finnes også i viseform, utgitt i både Danmark og Norge.^{44 45}

Det ville være naturlig å betrakte Herr Brynning selv, den eponyme helten, som hovedpersonen i denne sunge eventyrromanen. Men manglende egennavn til tross, er «Den deiligste Prinsesse, som nogen havde kjendt» en vel så viktig figur for handlingens

gang. Prinsesser er en sentral ingrediens i mange folkeeventyr, og i dette tilfellet slekter hun på andre handlekraftige og lure eventyrheltinner, som Kari Trestakk eller hovedpersonen i *Kvitebjørn kong Valemon*. Gudleiv Bø (2006) oppsummerer hvordan denne typen aktivt handlende heltinne er mer synlig i norske folkeeventyr enn i andre deler av Europa. For i tillegg til de kvinnene som verken skyr regelbrudd eller fysiske påkjenninger for å vinne sine menn, er de norske folkeeventyrene fulle av aktive kvinner også der hovedpersonen er en mann som begjærer dem. Bø trekker fram hvordan også lydige, anonyme kongsdøtre trår til når helten kommer til kort: «Det er hun som veit at det henger et sverd bak døra, for tungt til at helten kan løfte det, men det henger et horn med smurning ved sida (...) kort sagt, det er hun som behersker den magien som skal til». ⁴⁶ Disse anonyme kvinnene velger selv å gå ut av rollen som begjært objekt påpeker Bø, fordi de selv begjærer helten i eventyret. ⁴⁷ En slik eventyrfigur er Brynnings «deiligste Prinsesse». Hennes kjærlighet til Brynning, «som tusind Tønner Guld», er sterk fra begynnelsen av, men i utgangspunktet forholder hun seg til det som er forventet av hennes stand, ved ikke å sende et brev til ham og erklære sine følelser. Det er først når faren er ute av landet at hun våger å begå et sterkt normbrudd ved å oppsøke en mann, alene, ved nattetider. Hennes første grenseoverskridelse er allerede begått: Hun brøt med normene for lydighet overfor foreldre ved å lure faren til å gi henne nøkkelen. Vår sympati er likevel med henne, for det er klart at en slik kjærlighet mellom to edle unge mennesker må overvinne det gammeldags overfladiske klassesillet som holder dem fra hverandre, og det gjør den jo også – med Guds velsignelse. For at dette skal kunne skje, må prinsessen gjennom sorg og prøvelser og bli tekstens protagonist. Ved til slutt å manipulere alle landets adelsmenn, sørger hun for at målet for prosjektet kan nås, nemlig at kjærligheten mellom de to kan fullbyrdes og de kan regjere som konge og dronning i England.

«Engelland» er i seg selv et mytisk sted, et folkelig litterært *topos* som ikke bare var kjent fra folkebøkene, men også fra eventyr og ballader. I balladen *Jutulen og stolt Øli* (TSB E 160) forsøker trollet å lure seg inn til jomfrua ved å si at han er kongssønn av Engeland.⁴⁸ I folkeeventyrene ser vi for eksempel at Vesle Åse Gåsepике sitter og venter på at kongssønnen av Engeland skal komme og gifte seg med henne, og i eventyret *Tro og Utro* blir helten Tro gift med en prinsesse av England og arver halve kongeriket. Tradisjonens England er et rike man aspirerer etter å komme til, et sted der drømmer blir virkelighet. Ridder Brynning blir dermed en slik «lokal» figur som gjør sin lykke i dette eventyrenes parnass.

Også språklig viser *Brynning* sitt slektskap med balladene og den muntlige sangtradisjonen. Teksten benytter seg av *inkrementell repetisjon*, et virkemiddel som er kjent fra ballader i mange forskjellige språklige tradisjoner, og som fungerer som minneteknisk hjelpemiddel. En inkrementell repetisjon er en gjentakelse der en liten del av frasen er endret slik at det skjer en gradvis endring av betydningsinnhold fra én strofe til en annen, som her:

39. Jeg sørger ei saameget for Livet mit nu her,
Som for den skjønn' Prinsesse, jeg lønlig haver kjer (...)

41. Jeg sørger her saameget for hende udi Løn,
maaske hun sig end glæder, den Jomfrue saa skjøn (...)

Foruten den tradisjonelle åpningsformelen vi kjenner fra eventyrene, «Der var engang en Ridder», er teksten også preget av formler og epiteter som er kjent fra balladene, som «røde Guld», «Jomfru skjønn» og «Konge bold». At Brynnings mest framtrede symptom er hans «blege kind» forener det tra-

disjonsrike og det moderne i denne visa. I balladene er «gjorde hans/hennes kinder blege» en vanlig formel som uttrykker sterk følelsesmessig bevegelse, og gjerne er erotisk ladet. I balladen *Ungan Svegder* triller «Unge Svegder» en ball inn i «jomfruens skjød / og gjord' hendes Kinder blege». ⁴⁹ Denne formelen for sinnsbevegelse er også kjent fra *Aksel og Valborg*, som kan regnes blant *Brynnings* sjangermessige halvsøsken i tragedieform. Her finner vi også det trekket ved *Brynning* som viser slektskapet til eventyrene aller tydeligst: Tross vektleggingen av ulykkelig kjærlighet underveis i teksten, har *Brynning* en lykkelig slutt – ekteskap blir inngått og helten kronet til konge. Dette står i kontrast til ridderlitteraturens konvensjoner om uoppnåelig kjærlighet mellom to elskende som bare kan forenes i døden, og de lyriske kjærlighetsvisenes fokus på melankolsk lengsel.

Selv om *Brynning* bød sitt publikum på tradisjonstro *topoi* og gjenkjennelige temaer og formgrep, representerte denne visa og dens emosjonspregede lyriske språk noe nytt og moderne. Forskjellen mellom Herr *Brynning* og balladene og folkeeventyrenes riddere, er at i folkediktningen kan en mann av lavere stand hevde seg gjennom storslagne gjerninger, og dermed vinne «kongsdatteren og halve kongeriket». Herr *Brynning* er «den gjevst' Helt, som kunde gaae i Felt», men det er hans indre følelsesliv som gjør ham interessant i denne visa. Hans heltemot består i å forholde seg passiv, takke nei til ære og rikdom, og elske trofast mens han venter på døden. Her står han i tradisjonen til de lyriske kjærlighetsvisene, og det er dette følelsesfokuset som var det moderne ved *Brynning* da den først ble utgitt og spredte seg i Skandinavia. Toni Nielsen skriver i Dansk litteraturhistorie: «Det nye og centrale i Brynning-visen og i efterklangsviserne som gruppe er den udførlige skildring af de følelsesmæssige konsekvenser, som den for læserne velkendte 'almengyldige' konflikt mellem kærlighed og stand fører med sig». ⁵⁰ Herr *Brynnings* bleke kinn er kjent

fra balladene, der kjærlighet og følelsesmessig bevegelse først og fremst skildres gjennom beskrivelser av personenes utseende og handlinger, men i denne visa får vi høre hovedpersonene fortelle selv om hvordan de «sørger», «elsker», og er «saa forvirret som et forvirret Lam». Helten viser svakhet, og han og heltinnen tviler på hverandres kjærlighet og troskap, og dette blir vist eksplisitt fram som grunnlaget for de bleke kinnene.

I sitt innhold, form og distribusjon representerer altså *Brynning* en forening av kjente figurer, narrative motiver og språklige virkemidler, men med en moderne vekt på hovedpersonenes ønsker, tanker og tvil. I dette passer *Brynning* inn i de generelle litterære og kulturelle strømningene som spredte seg i Norden og resten av Europa i løpet av 1700-tallet. En økt individualisering kom til syne både religiøst, sekulært og politisk i det som har blitt kalt «sensibilitetens århundre».⁵¹ Denne vektleggingen av individets emosjonelle opplevelse brakte med seg både religiøs pietisme og interesse for sentimentale brevromaner, også i Skandinavia. Kimen til dette emosjonsfokuset var allerede sådd i de danske renessansevisene og den samtiden som produserte dem. Med sin kombinasjon av folkediktning-motiver og kjærlighetslyrikk kunne *Brynning* opprettholde interessen blant publikum både som moderne populærkultur og senere som folkeviser. Vi skal se nærmere på *Brynnings* historie i Norden. Hva vet vi om hvordan denne visa ble brukt, og om hvordan bruken og funksjonen til en slik skillingsviser endret seg over tid?

Brynning i bruk

Gjennom de 200 årene *Brynning* ble sunget i Skandinavia var denne visa gjenstand for forskjellige typer bruk i ulike samfunns-lag. Toni Nielsen antar at i motsetning til kortere skillingstrykk,

var *Brynning* og tilsvarende etterklangviser beregnet på «den besiddende del af landbefolkningen», på grunn av tekstens lengde, som stiller krav til publikums lese- og betalingssevne.⁵³ Dette kan ha vært tilfelle på begynnelsen av 1700-tallet, en periode da vi ikke har dokumentasjon på hvor *Brynning* ble sunget, eller av hvem. De ulike folkloristenes observasjoner om *Brynnings* popularitet blant allmuen tidlig på 1800-tallet som er sitert over, viser imidlertid at det tok relativt kort tid før denne visa hadde spredt seg til de brede befolkningslag over nokså store geografiske avstander, samtidig som den var i salg i de største byene både i Sverige og Danmark-Norge. Blant de melodikildene som er kjent fra Lindemans innsamlingsreiser og Schiørings melodioversikt, er det få som kan kalles «besiddende», men *Brynning* var også tilgjengelig for et urbant middelklassepublikum i Norges hovedstad.

Salgsannonser fra Diurendahls Boghandel i Christiania viser hvordan *Brynning* ble markedsført sammen med folkebøker og annen aktuell litteratur. I sin studie av biblioteker og lesevaner på slutten av 1700-tallet viser Karoline Wessel Jensen (2013) hva slags publikum folkebøkene hadde i Christiania på denne tiden: Selv om de på dette tidspunktet ble regnet som annenrangs underholdningslitteratur, kostet det like mye å leie en bok i to dager som det ville koste å kjøpe et halvt kilo kjøtt.⁵³ Brukerne av biblioteket måtte dermed hatt penger til overs. I Diurendahls katalog over bøker som kunne leies, er det oppført mange titler på folkebøker, sammen med aktuell skjønnlitteratur som Samuel Richardsons *Pamela, eller den belønnede Dyd* (først utgitt på engelsk i 1740).⁵⁴ Til utleie var også *Kjempeviisebogen*, altså Peder Syvs bok med 200 ballader og folkeviser utgitt i 1695. Diurendahls kunder hadde med andre ord tilgang på både nyere skjønnlitteratur og eldre muntlig diktning, også i Christiania.

De samme som leide bøker i Diurendahls leiebibliotek kun-

ne også kjøpe utvalgte skillingsviser i bokhandelen når de leverte eller hentet bøker. I Diurendahls salgsannonser i *Norske Intel-ligens-Sedler* i 1776 er «En historisk Vise om Hr. Brynning» oppført sammen med en rekke oppbyggelige, men også underholdende, bøker, og enkelte viser.⁵⁵ I samme liste finner vi både *Guds Børns Andegtige Himmel-Nøgel* og *Moral for Fruentimmer, uddragen af sal. Professor Gellerts og andre Sædelærerers Skrifter, med Tilsetninger*, og den komiske visa kalt *Om en tyrkisk Skrædder og hans Kone*, som er nevnt under.⁵⁶ Folkebøkene er derimot nesten fraværende fra Diurendahls utvalg på denne tida.

Nesten tjue år senere er imidlertid annonsen for «Indhæftede Historier for Liebhabere» fra 1794 full av folkebøker.⁵⁷ *Brynning* står her oppført sammen med *Ebbe Skammelsen* (DgF nr. 354) som de eneste visene blant kjente folkeboktitler som *Om den skjøne Magelona og Peder med Sølv Nøgelen*, *Historie om Kong Apollonius, Sybille Spaadom* og *Fortunatus Pung og hans Ønske-Hat*. Ett år tidligere, i 1793, er det visa «Om Axel Tordson», altså *Aksel og Valborg*, som er den eneste andre visa som selges sammen med *Brynning*.⁵⁸ Utvalget hos Diurendahl viser altså at det kun var noen få lange, episk anlagte viser som ble markedsført for denne kundegruppa, og at *Brynning* var den eneste som ble værende på repertoaret gjennom 1700-tallets siste fjerdedel.

Når vi ser disse annonsene i sammenheng med observasjonene i Abrahamsons *Udvalde Viser* eller *Svenska Folksånger*, ser vi altså at *Brynning* selges og synges både i urbane og landlige strøk i både Sverige og Danmark-Norge på slutten av 1700-tallet. Det er et tilbakevendende spørsmål hvorvidt skillingsvisene ble sunget eller ikke. Svaret er vanligvis at det kommer an på hvilken vise det er snakk om, og på hvilket tidspunkt i den aktuelle sangens historie.⁵⁹ Når det gjelder *Brynning* har vi god dokumentasjon på at denne visa ble sunget, men vi har også sett at

den ble solgt som bok sammen med prosafortellinger beregnet på lesning. Dette gjør undertittelen som står på mange trykk spesielt interessant: På de fleste av de danske og norske trykkene blir *Brynning* markedsført som at den egner seg til «Alle unge elskende Personer til fornøielig Erindring, Lyst og Velbehag». Samtidig står det at den «*kan* synges til sin egen behagelige Melodi». ⁶⁰ Er det dermed slik å forstå at *Brynning* både har vært brukt som lesestykke *og* som vise?

Fra 1804 har alle de danske trykkene jeg kjenner til undertittelen «Alle unge elskende Personer til en Fornøielig og underholdende *Læsning*». ⁶¹ Disse trykkene oppfordrer ikke til sang på «sin egen behagelige Melodi», men teksten inneholder like fullt repetisjonstegnene som i andre trykk. Å bruke ordet lesning henleder oppmerksomheten mot den materielle gjenstanden som trykket er, at det i seg selv er en bok med et litterært innhold, og ikke utelukkende et medium for formidling av en potensiell musikalsk framføring. Jeg har tidligere omtalt *Brynnings* tilhørighet til både lyrikken og romanen, men i skillingstrykkene møter vi også rent typografisk et virkemiddel som knytter denne visa til dramasjangeren.

Muntlig sangtradisjon ligner dramaet på den måten at de episke visene baserer seg på scener og dialoger. Hvem som taler i dialogene blir implisitt kommunisert av konteksten – den enkelte figurens motivasjon og mål er velkjent for både sanger og publikum, og det er i de fleste tilfeller dermed ikke nødvendig å bruke tid på replikkangivelser. ⁶² Dette ser vi også i store deler av *Brynning*. Når prinsessen oppsøker Brynning i tårnet, foregår skiftene mellom de to talerne på en lite systematisk måte: Prinsessen taler i strofe 48, Brynning taler i strofe 49 og 50, begge taler i løpet av strofe 51. Likevel er det enkelt for leser, sanger og lytter å følge disse skiftene.

Imidlertid har nesten alle de danskspråklige trykkene benyttet seg av dramasjangerens konvensjoner for replikkangivel-

ser i scenen mellom Brynning og kongen.⁶³ I strofe 16–22, der kongen tilbyr Brynning sin uekte datter som brud, er replikkvekslingen markert slik:

19. Hr. Brynning.

Stor Tak min naadig' Herre, i dybeste Respekt,
troe aldrig, at hans Hoerung' jeg tage vil tilægt',
jeg vilde ikke det
mine Venner spørge skuld' for tusind Tønder Guld

20. Kongen.

Og hør mig, min Hr. Brynning! tag Dig det ei saa nær,
Du maa dog ei saa blegne, hun er Dig fuld vel værd,
to Snese tønder Guld
med hende vinder Du: hvad synes du da nu?

Det er tilsynelatende ingen grunn til at denne dialogen behøver replikkangivelser når de andre dialogene ikke har det. Både bruken av navn og titler og innholdet i utsagnet gjør det tydelig hvem som taler til enhver tid. Disse replikkangivelsene er dermed noe av et mysterium, men de understreker det dramatiske potensialet i visa. De kan være spor av en etablert konvensjon: Vi kan finne dramatiserte viser på begge sider av *Brynnings* opprinnelsestidspunkt. I danske renessanseviser ser vi innslag av pedagogiske dialoger mellom figurer som «Den unge person» og «Den gamle Mand», hvor replikkene til dels veksler hurtig innenfor samme strofe.⁶⁴ Nesten to hundre år senere, i 1767, kunne man i Norge lese føljetongen om «den tyrkiske skredder» og hans kone Gulandam i *Norske Intelligenz-seddeler*.⁶⁵ Denne fortellingen ble også utgitt i viseform. Visa består av noen umarkerte strofer som tilhører en kommenterende og skildrende fortellerstemme, mens andre strofer er dialoger bestående av hele

Forsiden på det nyeste kjente trykket av *Brynning*, trykt i 1891 og 1901.

og halve strofer fordelt på rollene «Mand», «Gulandam» og profeten «Aysa».⁶⁶ Særlig dette skillingsstrykket ser ut til å oppfordre til amatørmusikkteater blant slekt og venner. I *Brynning* inviterer dette innslaget leseren av trykket til å se kong Edvard tydeligere for seg som selvstendig figur. Kan det ha vært slik at disse utgivelsene la til rette for en form for rollespill i framføringen, enten i form av vekselsang mellom ulike forsangere, eller variasjon i framføringen fra en enkelt forsanger?

Enten *Brynning* var brukt som vise, drama eller roman, ser vi at *Brynnings* rolle i den litterære samtiden endrer seg i løpet av perioden denne visa var i bruk. Mot slutten av 1800-tallet viser både trykkene og bruken av denne visa i andre kunstuttrykk at *Brynnings* funksjon har forskjøvet seg fra aktuell populærlittera-

tur til historisk kuriositet og nasjonalromantisk markør. I denne perioden ser vi også at *Brynning* blir gjenstand for forskjellige typer bruk i forskjellige samfunnslag.

Ulike skillingstrykk antyder en økende romantisering og historisering av *Brynning* mot slutten av 1800-tallet. Dette ser vi blant annet i illustrasjonene. En utgave fra G. B. Strøm i Kristiania, som sannsynligvis er trykket i 1870- eller 80-årene, har en forsideillustrasjon som viser en middelaldersk jaktkledd mann med bjørneskinnslue og sverd. De to seneste danske trykkene, fra 1891 og 1901, viser et par som sitter tett sammen på en voll, med en borg i bakgrunnen. Kvinnen har flagrende kjole og mannen har en renessanselignende hatt med fjær i. *Brynning* er ikke lenger «Den berømte Vise», eller «En historisk Vise», men har her fått undertittelen «Gammel Kærlighedsvisen».

Mot slutten av 1800-tallet ser vi at omtalen og bruken av *Brynning* hever visas status fra nyere og banal etterklangsvise (jf. Nyerup og Abrahamson tidlig i samme århundre, som sett over) til kjempeviser på lik linje med balladene. *Brynning* er dermed oppfattet som legitim og verneverdig folkekultur og kan brukes som nasjonalromantisk symbol i Danmark og Norge. Flere av tradisjonsmelodiene som tilhører denne visa ble allerede fra et tidlig tidspunkt mediert mot et borgerlig, klaverspillende publikum av L. M. Lindeman i *Norske Fjeldmelodier* (1853), og senere i blant annet A. M. Berggreens *Svenske Folke-Sange og Melodier* (1861) og J. N. Ahlströms *300 Svenska Folksånger* (1878).

Bortsett fra innsamlingen av melodier på ulike tidspunkt og steder har vi få kilder til bruken av *Brynning*, men i andre halvdel av 1800-tallet begynner *Brynning* å dukke opp i litteraturen. Teaterstykket *Svantevits Datter* av J. M. Bruun, utgitt i København i 1866, foregår i dansk middelalder og hadde som formål å fremme «Ordsprog [som] ere characteristiche for den danske Nationalitet».⁶⁷ Stykket foregår ved Sankthanstider tidlig på

1400-tallet og har kong Erik av Pommern (1382–1459) som en sentral rollefigur. Handlingen preges av hekserianklager, ridderromantikk og referanser til det middelalderske kjærlighetsdramaet mellom Kong Valdemar og frillen Tove, en fortelling som er kjent fra balladene. Mange av melodiene som er brukt i stykket er ballademelodier, og til en dansescene foran et slott er melodien angitt som «Visen om Ridder Brynning».⁶⁸ Dikteren mente åpenbart at *Brynning* ville være den riktige intertekstuelle referansen til en slik scene.

Også i Norge ser vi at *Brynning* oppfattes som uttrykk for henholdsvis det norske folkedypet og dansk storhetstid. Romanen *Staali Storlid: en Fortælling fra Telemarken* (1880) av John Lie er en nasjonalromantisk adaptasjon av bygdevisa om helten Ståle Storli fra Seljord. I romanen kan vi se hva slags assosiasjoner som fulgte med *Brynning*:

Staali synger atter af fuldt Bryst, og med Barndommens rene Klang i stemmen. Han digter ogsaa af og til, og har laget en ny Vise om sit Livs Saga. (...) Han skimter Gunhilds kjære Skikkelse, som gaar paa Turet. Saa synger han med den inderlig gribende Tone til Folkevisen om «Brynning»⁶⁹

Visa om Ståle Storli hører til en type bygdeviser som sannsynligvis ble diktet på 1700-tallet. For forfatteren har *Brynning* framstått som en selvfølgelig del av det musikalske repertoaret til en bondehelt fra 1700-tallet. «Den inderlig gribende Tone» viser her ikke bare til melodien i seg selv, men til kjennskapen om innholdet i teksten. Ved at Staali dikter «sit Livs Saga» til *Brynning*s melodi, viser forfatteren at Staali er en helt av samme slag som *Brynning*.

Brynning ble også tatt i bruk av komponisten Ole Olsen (1850–1927) i verket *Danske Kjempeviser for Bas Solo og Orkes-*

ter til ære for den danske flåte som besøkte Kristiania i august 1900.⁷⁰ Olsen har brukt den melodien som er trykt av Nyerup (1821).⁷¹ Dette kan skyldes at denne melodien er den tidligst trykte melodien vi kjenner til, og at Olsen så på den som den mest opprinnelige og dermed mest danske melodien. De to andre visene i verket, *De tre Grever og Grimmer og Kamper* er kjent fra *Danmarks gamle Folkeviser* (1864).

Vi ser altså at *Brynning* ble, på sett og vis, tatt inn i kanon på lik linje med eldre ballader fra muntlig tradisjon i en kort periode, også i Norge. Imidlertid finnes det ingen norske utgivelser av folkeviser som har *Brynning* på repertoaret, og *Brynning* er fullstendig fraværende i omtaler av norsk folkemusikk, folkekultur eller folkediktning fram til 2000-tallet. I Sverige og Danmark har vi sett hvordan både tekster og melodier ble trykt og omtalt allerede på 1800-tallet. Denne statusforskjellen i de ulike landene er påfallende, og skyldes ikke visas status i befolkningen, det ser vi tydelig av meloditilfanget i Norge. Kan dette være knyttet til det særegne norske nasjonsbyggingsprosjektet som drev innsamlingen og utgivelsene av folkemusikk og folkediktning? Melodien til *Brynning* ble utgitt som folkemelodi fordi den var så utbredt, og muligens også fordi den estetisk sett tilfredsstilte innsamlerne av folkemusikk. Teksten til *Brynning* ble derimot plassert i skillingsviserepertoaret, blant de tekstene som ble regnet som internasjonal og korrumperende innflytelse på det norske tradisjonsmaterialet.⁷²

Bruken av *Brynning* i nasjonalromantisk kunst, som hos John Lie og J. M. Bruun, er nettopp muliggjort av de nasjonalromantiske innsamlingsprosjektene. Innsamlingen og kanonisering av folkekultur både opprettholder og forutsetter en avstand mellom de som fortsatt brukte viser som *Brynning* til sang og underholdning, og de som brukte den som markør og symbol for en dansk eller norsk folkesjel. Denne avstanden

gjenspeiles i hvordan produksjonen av skillingstrykk blir mer kommersialisert og mer ensrettet mot lavere klasser i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. Utgivelsene av *Svantevits Datter* og *Staalii Storlid* foregår parallelt med at visa fortsatt trykkes som skillingstrykk og synges med melodier som er muntlig tradert, men det er snakk om forskjellige samfunnslag som bruker visa på disse forskjellige måtene. Det er fordi *Brynning* i løpet av andre halvdel av 1800-tallet har tapt status som allmenn populærkultur på tvers av sted og samfunnsklasse, at det er mulig å gjøre denne visa til nasjonalromantisk symbol.

På 1900-tallet finner vi bare to spor av *Brynning* på det nordiske fastlandet: Catharinus Ellings nedskrift av en melodi fra Vesterålen (1919), og O. M. Sandviks melodi etter Svein Tveiten fra Hovden i Setesdal (1954). Omtrent på samme tidspunkt som trykkeriene slutter å trykke denne visa, ser vi også at folkebøkene nesten har gått helt ut av bruk.⁷³ Melankolske riddere og handlekraftige prinsesser later til å ha utspilt sin rolle. Det som 200 år tidligere var moderne og spennende, var i grammofonens og radioens tid blitt sentimentalt og banalt. Samtidig var dette også tiden for at skillingstrykket var i ferd med å miste sin innflytelse som bærer av sangtradisjon og etter hvert forsvinne helt som medium. Slike lange viser var ikke like interessante i visebøker og ukeblader, der publikum forventet tekster som begrenser seg til én side med noter, eller til én enkelt spalte. Gode fortellinger var dessuten tilgjengelige i mange andre formater, og visenes rolle som kilde til episk romantisk drama var ikke så sentral lenger. På dette tidspunktet var *Brynning* heller ikke norsk eller dansk nok, eller gammel nok, sammenlignet med middelalderballadene, til å tas i bruk av ungdomslag og folkemusikere. Men på Færøyene hadde *Brynning* fått sin plass i balladedansen, og dette sikret *Brynning* og hans prinsesse flere tiår ekstra levetid sammen med balladerepertoaret.

«Hendes Blod sig forandret naar hun hannem saa» - *Brynning* lenge leve

I det foregående har jeg forsøkt å dokumentere hvordan den lange visa om Ridder Brynning og hans engelske prinsesse nøytt stor popularitet i Skandinavia gjennom en periode på mer enn 200 år, og jeg har drøftet ulike trekk ved visa som kan være medvirkende årsaker til denne populariteten. I begynnelsen av *Brynnings* liv i de nordiske landene ser vi at visa treffer sitt publikum gjennom en kombinasjon av elementer fra muntlig tradisjon og velkjente litterære virkemidler. Det lyriske følelsesspråket og handlingsforløpets fokus på indre psykologiske prosesser knytter det skandinaviske skillingsvisepublikummet både til adelige miljøer før dem, og til den europeiske sensibilitetsdiskursen. Tekstens nærhet til romansjangeren og dramasjangeren blir framhevet ved hjelp av typografiske grep. Dette understreker den iboende hybriditeten i skillingsvisene, der de befinner seg i spennet mellom massemedium og muntlig tradisjon.

Brynnings lange liv tar denne visa fra å være et velkjent stykke moderne popkultur, riktignok kritisert av viseforskerne, til å bli representativ for den antikvariske tradisjonsbevaringen på bygdene og for sentimentalitetshungeren hos de laveste klassene i byene. Mot slutten av 1800-tallet fungerer *Brynning* som nasjonalromantisk markør og som romantisk historisk dokument i enkelte kulturelle sammenhenger, samtidig som den fortsatt synges av det allmuepublikummet som er brukere av skillingsviser og folkebøker. Vi kan se *Brynnings* tilværelse på folkemunne i Skandinavia i lys av litterære strømninger og skiftende tidsånd, men en slik langvarig og langstrakt popularitet forklares kanskje best ved hjelp av den danske folkeminnesamleren Thorkild Knudsens antagelse om at en vise som oppfattes som troverdig, ikke vil dø ut i overleveringen: «Dersom visesamleren spørger en

sanger eller sangerske, hvorfor en vise huskes og synges, vil svaret ofte lyde: den vise er god som er *sand*. Derfor huskes og synges de gamle viser, for de er sande».74 «Sand» forstår jeg her som at den forårsaker en emosjonell identifikasjon hos sangeren. Den sangen som treffer sangeren følelsesmessig, vil bli brukt og tradert.

Selv om sporene etter *Brynnings* storhetstid stanser på begynnelsen av 1900-tallet, viser det seg at Thorkild Knudsens ord er sanne også i vår tid: *Brynning* inneholder stoff som fascinerer også i dag. I boka *Det hendte sig en lørdagskveld. Folkelig sang fra Hedmark* (2011) har Atle Lien Jenssen trykket en melodivariant fra Lindemans innsamlinger i Hedmark. Teksten som følger med melodien består av de første ti strofene av *Brynning* slik denne visa framstår i skillingstrykk og håndskrevne visebøker. Disse ti strofene, skriver Jenssen, etablerer kjærlighetsforholdet mellom Ridder Brynning og den engelske prinsessen, og kan stå for seg selv.⁷⁵

I 2006 gav Marit Karlberg og Anders Røine ut plata *Sudan Dudan*, hvor ett av sporene er den sju strofer lange «Brynnings vise», med melodi fra Lindemans innsamling i Valdres.⁷⁶ Denne versjonen består av følgende strofer (tallene i klamme refererer til strofenumrene i de komplette utgavene):

[1] Der var engang en Ridder, en Ridder-Søn
 Han gjorde til sin Fader saa ydmyg en Bøn,
 Om Orlov og Forlov
 At ride under Øe, Og fæste sig en Møe.

[3] Han reyste mange Lande i Aarene fem
 Hans Ridderlige Rygte vel spurtes i dem,
 Saa mange Jomfrue skøn
 Ham elsked inderlig, Den Ridder agtet sig.

[6] Den deyligste Prinsesse, som nogen havde kiendt
 Var Konningens Dotter af Engelland, og den
 Har Bryning saa kier,
 Som tusind Tønder Guld, Hemmelig og fordult.

[10] Hr. Bryning saa saare i Jomfruens Tanker laae
 Hendes Blod sig forandret, naar hun hannem saae,
 Den Ridders ligesaa
 Af Kierlighed til hin, Maa bære blegen Kind.

[11] Ach vee! Ulykkelig er det mig kommen paa
 Jeg elsker den saa høyt, som jeg kand ikke faae,
 Og hun veed ey deraf
 Dog kanskee, vidste hun det, Det blev kun min Fortred.

[63] At fælde flere taare for Elskov det er Skam
 Men jeg er saa forvildet, som et forvirret Lam,
 Der giennemvandret har
 Saa mangan Phantasie Og mangan vilde Stie.

[64] O sørgelige Hierte, du vend din Hu fra den
 Der selv saa umildelig til Døden dig har kiendt,
 Dog smerter mig nu ey
 Den forestaaende Død, For Elskoven saa sød.

Denne tekstvarianten forteller historien om en ridder og en prinsesse som ikke kan få hverandre. For et moderne publikum er disse figurene og den problematikken velkjent fra eventyrtradisjonen. De avsluttende lyriske strofene beskriver en selvbebreidelse og forvirring som oppstår ved en slik ulykkelig forelskelse, og vil kunne være kilde til identifikasjon uavhengig av tid og sted. Marit Karlberg, som selv valgte ut disse strofene, sier at hun

«plukka ut desse versa for å laga ei kortforteljing i låtformat som kunne står for seg sjølv utan å vera for innvikla med omsyn til persongalleri og handling. Og fordi eg den gongen i 2003 likte språket i dei, kjenslene dei gav meg, og smaken av akkurat desse orda på tunga når eg skulle synge dei».⁷⁷

Til sist er det nettopp dette som står igjen: Den gode fortellingen og de sterke følelsene. Kjærlighetshistorien mellom *Brynning* og prinsessen levde et langt liv, og lever fortsatt, fordi de som sang den likte den og opplevde den som sann. De følelsene som er skildret i denne lange visa, har vært gjenkjennelige på tvers av tid og konvensjoner, og er det også i dag – om enn i kortversjon.

Noter

- 1 Det Kongelige Bibliotek, København.
- 2 Abrahamson. *Udvalde danske Viser fra Middelalderen* (København: Directeur J. F. Schulz, 1814), 70–71. Metadataen til dette trykket i Det Kongelige Bibliotek oppgir trykkeår som 1701.
- 3 Abrahamson. *Udvalde danske Viser fra Middelalderen*, 70–71.
- 4 Afzelius og Geijer. *Svenska folkvisor* (Stockholm: Z. Hæggströms Förlagsexpedition, 1880), 184. Denne påstanden finner vi også i 1816-utgaven, noe som presiserer at «århundradet» det er snakk om, er 1700-tallet.
- 5 Hansen, *Tanker om den danske Bondes Oplysning*. (København: Trygt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn, 1792), 52.
- 6 Jeg vil rette en takk til Lene Halskov Hansen ved Kongelige Bibliotek i København, Astrid Nora Ressem ved Nasjonalbiblioteket i Oslo og Östen Hedin ved Kungliga Biblioteket i Stockholm, som hjalp meg med å finne mange av disse utgavene.
- 7 Ressem, «From Crowded Streets and Seasonal Fisheries to Remote Paths and Kitchens».
- 8 «Hos A. Diurendahl er til kjøbs», *Norske Intelligentz-Seddeler*, 1776-02-07.
- 9 Strand. *En botfärdig synderskas svanesång* (Stockholm: Gidlunds, 2019), 25–26.
- 10 Lindeman. *Norske folkeviser og religiøse folketoner* (Oslo: Novus, 1997); Sandvik. *Norske folketoner fra Ole Mørk Sandviks samlinger* (Oslo: Nasjonalbiblioteket, 2004); Gauksstad. *Melodi- og tekstregister til Catharinus Ellings opptegnelser av folkemusikk*. (Oslo: s. n., 1953), 19.
- 11 Schjørring. *Det 16. og 17. århundres verdslige danske visesang* (København: Thaning og Appel, 1950).
- 12 Melodiene er hentet fra Geijer og Afzelius *Svenska folkvisor från forntiden*, 1880, 69; Sødling, «Upprop 26e», https://katalog.visarkiv.se/lib/views/fmk/ShowRecord.aspx?hit=3_1.
- 13 <https://bandasavn.setur.fo/Tapes?filter=brynning>.
- 14 Forholdet mellom skillingstrykk og personlige visebøker i Norge er et utforsket område, som vil kunne by på mye interessant informasjon om bruken av skillingsvisetekster i skriftlig-muntlig

- tradisjon, jamfør det arbeidet som er gjort i Sverige. Se Temhag (red.), *Samlade visor* (2008).
- 15 Når det gjelder Færøyene, finnes det kildeopptak som synger «Brynning's vísa» fra Tórshavn, Tvøroyri, Hvalba, Dali, Porkeri, Akrabergi, Sumba og Nólsoy, det vil si fra hele øygruppa, se <https://bandasavn.setur.fo/Tapes?filter=brynning>.
  - 16 Gaukstad, *Ludvig Mathias Lindemans samling av norske folkeviser og religiøse folketonar* (Oslo: Novus, 1997), 71.
  - 17 Finnes katalogisert i Svenskt visarkiv som SLS nr. 40, s. 53.
  - 18 Geijer og Afzelius, *Svenska folkvisor*, 184.
  - 19 Sæve m.fl., *Svenska visor: Gotland* (Uppsala: Almqvist, 1949) 27ff.
  - 20 Denne antagelsen baserer jeg på bruken av ordet «Slegfredbarn» vs. «Hoer-Unge» i strofe 19 og 21. De tidlige trykkene bruker sistnevnte, mens fra midten av 1800-tallet uttaler man seg mer diplomatisk her. Torgarðs tekst har «Slegfredbarnet».
  - 21 <http://www5.kb.dk/da/nb/materialer/billeder/kistebilleder/index.html>.
  - 22 I denne antagelsen støtter jeg meg på Rikard Wingårds (2011) teori om assimilativ lesemåte av folkebøker, og på Velle Espeland (2009) om sangtradisjon før grammfonens inntog.
  - 23 Her bruker jeg romanbegrepet slik det brukes om folkebøker, også kalt prosaromaner eller krøniker, i betydningen en lengre episk anlagt fortelling.
  - 24 Der annet ikke er spesifisert, er alle sitater fra *Brynning* hentet fra Trondhiemsutgaven 1755.
  - 25 Henholdsvis Kristiania 1870 (70 strofer), Fahlun 1803 (58 strofer), Kristiania 1870-årene (47 strofer) og København 1891/1901 (70 strofer).
  - 26 Nielsen, «Skillingsviser», 518.
  - 27 Heiberg, «Etterklangviser», 422.
  - 28 Nyerup, *Udvalg af danske Viser fra det 16. Aarhundrede til hen imod midten af det 18. Med Melodier. I.* (København: D. sal. Schulz, 1821), 73.
  - 29 «Fad» i betydningen aandløs, uden særpreg, flov, banal, forslidt (Ordbog over det danske Sprog <https://ordnet.dk.ods/ordbog?select=fad,2&query=fad>).

- 30 Thuren. *Folkesangen på Færøerne*. (København: Adr. Fred. Høst & Søns Forlag, 1908), 273.
- 31 Piø. *Produktionen af danske skillingsviser mellem 1770 og 1820 og samtidens syn på genren*. (Københavns Universitets Fond til tilvejebringelse af læremidler, 1969), 37.
- 32 Piø. *Produktionen af danske skillingsviser*, 38.
- 33 Trykket fra København 1804 viser en interessant tolkning av konvensjonene rundt å kalle viser for «historiske». På forsiden av dette trykket er det annotert med håndskrift (angitt i klammer) blant annet rundt tittelen: «En historisk Vise om Ridderen Hr. Brynning [af Danmark,] og Prinsesse Maria af Engelland, Kong Edvard den Andens Datter, som [aar 1327 (dette er streket over)] begge efter Kongens Død (...)». Denne utgaven er for øvrig den eneste som oppgir navn på prinsessen og tall etter Kong Edwards navn.
- 34 Richter. *Transmissionsgeschichte*. (Tübingen/Basel: A. Francke Verlag, 2009), 105–107.
- 35 Anon, *En herlig ny Historie om Konning Edvarde af Engelland ....*
- 36 Anon, *En ny Vise om en Ridders Søn ved Navn Alexander, ...*
- 37 Holst, «Elskovs dyd. Spillet om kærligheden og kønnet i de lyriske viser i de danske adelshåndskrifter», 229.
- 38 Holst, «Elskovs dyd», 228.
- 39 Holst, «Elskovs dyd», 228.
- 40 Frandsen, «Det 16. Aarhundredes danske Elskovslyrik», 225.
- 41 Holst, «Elskovs dyd», 256. Min utheving.
- 42 Jf. Ong. *Orality and Literacy*. (London/New York: Routledge, 2002).
- 43 Først utgitt 1696.
- 44 Jf. for eksempel Haukenæs. *Natur, Folkeliv og Folketro i Hardanger* (Hardanger: Udgiverens Forlag, 1887).
- 45 Jf. *Historie om Kong Edvard af Engelland ...*
- 46 Bø. *Å dikte Norge*. (Bergen: Fagbokforlaget, 2006), 83.
- 47 Bø. *Å dikte Norge*, 83.
- 48 «Jutulen og stolt Øli». *Norske mellomalderballadar. Kjempe- og trollballadar*. https://www.bokselskap.no/boker/kjempeballadar/tsb_c_160_jutulenogstolti.

- 49 «Ungan Svegger» *Norske mellomalderballadar. Naturmytiske balladar*. https://www.bokselskap.no/boker/naturmytiskeballadar/tsb_a_45_ungansvegder.
- 50 Nielsen, «Skillingsviser», 518.
- 51 Nilsson. *Lyckans betydelse*. (Lund: Agerings 2012), 61.
- 52 Nielsen, «Skillingsviser», 521.
- 53 Johnsen. *Underholdning, opplysning og moral* (masteroppgave) (Oslo: Universitetet i Oslo, 2013), 56.
- 54 Anon, *Fortegnelse over endeel indbundne Bøger*.
- 55 «Hos A. Diurendahl er til kjøbs», *Norske Intelligenz-Seddler*.
- 56 Anon, *En meget artig nye historisk Viise om et Par Ægtefolks ulige Kierlighed; eller Et Udtog af den Tyrkiske Historie om en Skrædder og hans uforlignelige skionne Kone Gulandam, som findes i de Norske Intelligenz-Sedler. Riiimviis forfattet*. (u. s., u. å.)
- 57 Anon, «Indhæftede Historier for Liebhabere», *Norske Intelligenz-Seddler*, onsdag 1794-10-29.
- 58 Anon, «Indhæftede Historier for Liebhabere», *Norske Intelligenz-Seddler* onsdag 1793-10-30.
- 59 Märta Ramsten (2019) har omtalt bruken av melodier i svenske skillingsstrykk, og viser at melodiangivelsene nesten forsvinner i svenske skillingsstrykk utover på 1800-tallet. Det finnes ingen tilsvarende oversikt over norsk materiale, men det er mulig at enkelte skillingsstrykk i større grad ble lest enn sunget på dette tidspunktet.
- 60 Min utheving.
- 61 Min utheving.
- 62 Jf. Foley, *Immanent Art* (Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press, 1991).
- 63 Ingen av de svenske trykkene har disse replikkangivelsene, og trykkene fra Danmark har dem bare fram til 1876. Trykket fra Tromsø 1887 har beholdt dem.
- 64 Grüner-Nielsen, «En Samtale om Ægteskab» (DV 113), 266–275.
- 65 Anon, «Tyrkiske Historier», *Norske Intelligenz-Seddler* onsdag 1767-11-04.
- 66 *En meget artig Nye historisk Viise om Et Par Ægtefolks ulige Kierlighed ...*

- 67 Bruun. *Svantevits Datter* (København, Boghandler T. Sandrup, 1866), u. s. (forord).
- 68 Bruun. *Svantevits Datter*, 98.
- 69 Lie. *Staalii Storlid*. (Hamar: O. Arvesens Bogtrykkeri, 1880), 467.
- 70 Gundersen. *Ole Olsen*. (Skien: Eget Forlag, 1997), 96.
- 71 Olsen. Musikkmanuskript 3948.
- 72 Jf. omtalen av «Toskillingsviser» i Asbjørnsen, «Plankekjøerne», u. s.
- 73 Wingård. *Att sluta från början*, 369.
- 74 Lorenzen. *Et hundrede udvalgte danske viser*. (København: G. E. C. Gad, 1973), 3.
- 75 Jenssen. *Det hendte sig en lørdagskveld*. (Hamar: Oplandske Forlag, 2011), 99.
- 76 Mattisgard & Røine, «Brynnings vise» fra *Sudan Dudan*, 2006.
- 77 Personlig kommunikasjon i e-post fra Marit Karlberg, 2020-06-11.

Litteratur

- Abrahamson, W. H. F. *Udvalgte danske Viser fra Middelalderen : efter Anders Sørensen Vedels og Peder Syvs trykte udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Werner Abrahamson, Rasmus Nyerup, og Knud Lyne Rabbek*. København: Directeur J. F. Schulz, 1814. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2016052548024.
- Afzelius, A. A. og Geijer, E. G. *Svenska folkvisor. Ny, betydligt tillökad upplaga, utgifven af R. Bergström och L-Höijer*. Stockholm: Z. Hægströms Förlagsexpedition, 1880.
- Anon. *En herlig ny Historie om Konning Edvardo af Engeland Qvindes Raad blefcureret og det formedelst Kongens yngste Søn Prints Atti friemodighed, som havde sin syge fader saa kjær, at han reiste til den rige Dronning af Arabia, hvor han med Liste bekom hendes Klenodier, og førde Dronningens dyrebare fugl Phoenix hjem med sig, dog paa det sidste efter megen Gjenvordighed, som Prints Attus havde udstanden, bekom han Dronningen til ægte. Lystig att læse*. København, 1729. Det Kongelige Bibliotek, København.
- Anon. *Fortegnelse over Endeel indbundne Bøger, Som ere til Leie hos Boghandler Diurendahl i Christiania, paa efterstaaende Conditioner*. Christiania: u.å. Nasjonalbiblioteket.
- Asbjørnsen, Peter Christen. «Plankekjøerne», fra *Norske Huldreeventyr og Folkesagn. Utgåve ved Olav Solberg*. Oslo: Nasjonalbiblioteket/bokselskap.no, 2008. <https://www.bokselskap.no/boker/huldreeventyr/tittelside>.
- Bruun, J. M. *Svantevits Datter. Et Folke-Skuespil med Sange og Chor i 5 Acter*. København: Boghandler Th. Sandrup, 1866. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009072703009.
- Bø, Gudleiv. *Å dikte Norge: dikterne om det norske*. Bergen: Fagbokforlaget, 2006. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013071705095.
- Espeland, Velle. «Vår Gud han har en gammel Ford – hvordan tekstene forandrer seg». I *Tradisjonell sang som levende prosess: Nordiske studier i stabilitet og forandring, gjentakelse og variasjon*, redigert av Lene Halskov Hansen, Astrid Nora Ressem og Ingrid Åkesson. Oslo: Novus, 2009.

- Frandsen, Ernst. «Det 16. Aarhundredes danske Elskovslyrik». *Edda: nordisk tidsskrift for litteraturforskning* nr. 19, 1929. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2011090555002_001.
- Foley, John Miles. *Immanent Art*. Indianapolis: Indiana University Press, 1991.
- Gaukstad, Øystein. *Ludvig Mathias Lindemans samling av norske folkeviser og religiøse folketonar*. Oslo, Novus: 1997.
- Gaukstad, Øystein. *Melodi- og tekstregister til Catharinus Ellings opptegnelser av folkemusikk*. Oslo, 1953. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014060426001.
- Gundersen, Egil A. *Ole Olsen: Mennesket – musikeren – majoren*. Skien: Eget forlag, 1997. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011081508018.
- Grüner-Nielsen, H. red. *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530–1630. II: Viser 37–114*. København: Det danske sprog- og litteraturselskab, 1978–79.
- Haukenæs, Th. S. *Natur, Folkeliv og Folketro i Hardanger: belyst ved Natur- og Folkelivsskildringer, Eventyr, Sagn, Fortællinger osv. fra ældre og nyere tid. 4: Natur, Folkeliv og Folketro paa Voss og Vossestranden: Voss*. Hardanger: Udgiverens Forlag, 1887. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013110508167.
- Heiberg, Hanne. «Etterklangsvise». *Tesaurus for visearkivet*. Visearkivet, 1991. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007110504012.
- Holst, Elisabeth. «Elskovs dyd. Spillet om kærligheden og kønnet i de lyriske viser i de danske adelshåndskrifter», fra *Svøbt i mår. Dansk folkevisekultur 1550–1750. Bind 2: Et spørsmål om stil*. Redigert av Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus. København: C. Reitzels Forlag, 2000.
- Jenssen, Atle Lien. *Det hendte sig en lørdagskveld. Folkelig sangtradisjon på Hedmarken*. Hamar: Oplandske Forlag, 2011.
- Johnsen, Karoline Wessel. *Underholdning, opplysning og moral. Litterære interesser ved bibliotekene i Christiania i 1790-årene*. (Masteroppgave). Oslo: Universitetet i Oslo, 2013.
- Lorenzen. *Et hundrede udvalgte danske viser*. (København: G. E. C. Gad, 1973).

- Lie, John. *Staalī Storlid: En Fortelling fra Telemarken*. Hamar: O. Arvesesens Bogtrykkeri. (1880). https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011071820011.
- Mattisgard & Røine. *Sudan Dudan*. Mattisgard, Marit og Røine, Anders. 2006. CD.
- Nielsen, Toni. «Skillingsviser», fra *Dansk Litteraturhistorie 4. Patriotismens tid 1746–1807*, redigert av Fjord Jensen, et al. København: Gyldendal, 1983.
- Nilsson, Anna. *Lyckans betydelse. Sekularisering, sensibilisering och individualisering i svenska skillingtryck. 1750–1850*. Lund: Agerings Bokförlag, 2012.
- Nyerup, Rasmus. *Udvalg af danske Viser: fra Midten af det 16. Aarh. til henimod Midten af det 18.: med Melodier*. København: D. sal. Sculz, 1821. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015061048126.
- Olsen, Ole. *Danske Kjempeviser*. Musikkmanuskript 3948, 1900. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digimanus_264509
- Ong, Walter. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. London/New York: Routledge, 2002.
- Piø, Iørn. *Produktionen af danske skillingsviser mellem 1770 og 1820 og samtidens syn på genren*. Københavns Universitets Fond til tilvejebringelse af læremidler, 1969.
- Ramsten, Märta. *De osynliga melodierna. Musikkvärldar i 1800-talets skillingtryck*. Stockholm: Svenskt Visarkiv, 2019.
- Ressem, Astrid Nora. «From Crowded Streets and Seasonal Fisheries to Remote Paths and Kitchens», i *ARV Nordic Yearbook of Folklore*. Vol. 74. Uppsala: The Royal Gustavus Adolphus Academy, 2018.
- Richter, Anna Katharina. *Transmissionsgeschichte. Untersuchungen zur dänischen und schwedischen Erzählprosa in der frühen Neuzeit*. Beiträge zur nordischen Philologie 41. Tübingen/Basel: A Francke Verlag, 2009.
- Sandvik, Ole Mørk. *Norske folketoner fra Ole Mørk Sandviks samlinger*. Oslo: Nasjonalbiblioteket, 2004.
- Strand, Karin. *En botfärdig synderskas svanesång. Barnamord i skillingtryck mellan visa och verklighet*. Stockholm: Gidlunds förlag, 2019.

- Ternhag, Gunnar, (red.) *Samlade visor. Perspektiv på handskrivna visböcker. Föredrag vid ett symposium på Svenskt visarkiv 6–7 februari 2008*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, 2008.
- Thurén, Hjalmar. *Folkesangen på Færoerne. F. F. Publications Northern Series 2*. København: Adr. Fred. Høst & Søns Forlag, 1908.
- Wingård, Rikard. *Att sluta från början. Tidigmodern läsning och folkbokens receptionsetetik*, PhD-avhandling. Uddevalla: Frondes, 2011.

Aviser

Norske Intelligenz-Sedler

- 1767-11-04, «Tyrkiske Historier, Sammensadt af en Person, som har været meere end 40 Aar i Tyrkiet. Nu oversadt paa Dansk. Første Historie». https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_norskeintelligenssedler_null_null_17671104_5_44_1.
- 1776-02-07, «Hos A. Diurendahl er til kjøbs». https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_norskeintelligenssedler_null_null_17760207_14_6_1.
- 1793-10-30, «Indhæftede Historier for Liebhabere». https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_norskeintelligenssedler_null_null_17931030_31_44_1.
- 1794-10-29, «Indhæftede Historier for Liebhabere». https://urn.nb.no/URN:NBN:nonb_digavis_norskeintelligenssedler_null_null_17941029_32_44_1.

Skillingstrykk

- Anon. *En Historisk Vise om den berømte Ridder Hr. Brynning og Prinsessen af Engelland, Kong Edwards Datter, som begge efter Kongens Død kom til lykkeligt Ægteskab og Regjering, dog først efter at Ridderen længe havde siddet fangen*. København: u.å. NTNU Gunnerusbiblioteket V. box 37: 1089.
- Anon. *En ny Vise om en Ridders Søn ved Navn Alexander, som af sin egen Fader, for en Fuglesangs udtydning, blev i Stranden udkastet og dog underligen reddet af nogle fremmede Skippere, indtagen og bortsolgt, kom dog til Ære og Værdighed, og blev en megtig Konge udi Ægypten, hvilket samt andre Omstændigheder, som sig for hannem mærkeligen er tildraget, denne historiske Vise tydeligen*

udviser og giver den fromme Læser tilkjende. Christiania: u. å.
NTNU Gunnerusbiblioteket V. box 34:994.

Anon. *En meget artig Nye historisk Viise om Et Par Ægtefolks ulige Kiærlighed; Eller Et Udtog af den Tyrkiske Historie om en Skrædder og hans uforlignelige skønne Kone Gulandam, som findes i de Norske Intelligenz-Seddler.* u. s.: u.å. NTNU Gunnerusbiblioteket V. box 32:934.

Anon. *En meget deylig og saare angenem historisk Viise, om en berømed Ridder, ved Navn Brynning, og en Prinsesse af Engeland, Kong Edwards Dotter, som begge efter hans Død komme til lykkeligt Ægteskab og Regiering, efter at Ridderen havde siddet længe fangen. Alle unge Elskende til fornøvelig Erindring, Lyst og Velbehag.* København: 1701. Det Kongelige Bibliotek.

Anon. *Historie om Kong Edvard af Engelland, som var i en ulægelig Sygdom geraaden, men blev dog ved en viis Qvindes Raad kureret, formedelst Kongens yngste Søn, Prinds Attus, som hadde sin syge Fader saa kjer, at han reste til Dronningen af Arabien, hvor han med List bekom hendes bedste Klenodier, og førte Dronningens dyrebare Fugl Phoenix bort med sig; dog paa det sidste, efter megen Forfølgelse, som Prinds Attus hadde ustanden, bekom han Dronningen til Ægte.* Christiania: 1846. NTNU Gunnerusbiblioteket V. box 37:1108.